

kao i boljem razumevanju uticaja ove norme na odluku parova o rađanju dece.

Unija je posle konferencije sproveda *online* istraživanje u cilju evaluacije skupa i u tome je učestvovalo preko 800 članova ove organizacije. Prema Izveštaju Unije o konferenciji, XXVIII svetska populaciona konferencija je predstavljala pozitivno iskustvo za veliku većinu učesnika. Utvrđen je viši udeo onih koji su naučni kvalitet konferencije ocenili sa najvišom ocenom u odnosu na relevantan udeo registrovan posle prethodnih svetskih konferencija održanih u Buzanu (2013. godine) i Marakešu (2009. godine). Gotovo 80% anketiranih je izjavilo da će preporučiti svojim kolegama učešće na narednoj svetskoj populacionoj konferenciji.

XXIX svetska populaciona konferencija će se održati 2021. godine, drugi put u Indiji, ovoga puta u Hajderabadu.

Mirjana Rašević

PORUKE DEMOGRAFA KREATORIMA JAVNIH POLITIKA U SRBIJI

Okrugli sto, Centar za demografska istraživanja Instituta društvenih nauka

Beograd, 14. novembar 2017.

Demografski izazovi su visoko pozicionirani u globalnom kontekstu, a istraživači iz sfere nauke o stanovništvu neizostavni konsultanti prilikom traženja odgovora na populacione probleme. Poslednjih decenija evidentna je pojačana zainteresovanost istraživača iz celog sveta, demografskih asocijacija i priznatih institucija za akutne populacione izazove, kao što su nedovoljno rađanje, demografsko starenje, migraciona pitanja i dr. Na skupovima i konferencijama se, između ostalog, raspravlja o determinističkoj osnovi niskog i nedovoljnog rađanja, eventualno novim rešenjima u populacionoj politici prema fertilitetu i mortalitetu, o konceptu aktivnog starenja i o migracionim izazovima.

Populaciona pitanja se u sve većoj meri prepoznaju kao prioritarna i na brojnim naučnim skupovima i političkim agendama u Srbiji. Centar za demografska istraživanja Instituta društvenih nauka iz Beograda organizovao je 14. novembra 2017. godine, u Velikoj sali instituta, okrugli sto pod nazivom *Poruke demografa kreatorima politika u Srbiji*. Motiv organizovanja ovog skupa proizilazi iz potrebe da se prikažu najvažniji rezul-

tati projekta *Istraživanje demografskih fenomena u funkciji javnih politika u Srbiji* u svetlu poruka donosiocima odluka. Projektni tim čine istraživači različitog profesionalnog profila iz tri akademske ustanove – Centra za demografska istraživanja Instituta društvenih nauka, Geografskog fakulteta i Fakulteta organizacionih nauka Univerziteta u Beogradu, analogno čemu je prikazan spektar različitih tema i oblasti, preciznije 14 sažetaka. S obzirom da su predstavljena najznačajnija postignuća projekta, u mogućnosti smo da steknemo uvid u ključne demografske odlike Srbije, u inovacije u istraživanjima i smernice za unapređenje analize demografskih podataka, ali i da sagledamo razvoj i perspektive nauke o stanovništvu u Srbiji.

Navedena pitanja kontinuirano privlače pažnju, ne samo naučne, već i najšire javnosti u Srbiji, stoga ne iznenađuje činjenica da su upravo ovi segmenti činili uvodni deo skupa. U javnosti se, u sve većoj meri, prepoznaje značaj uloge demografa u ispitivanju tendencija, determinističkog sklopa, implikacija i predviđanja populacionih izazova. Istraživači iz sfere nauke o stanovništvu konsultuju se i prilikom definisanja javnih politika, poput socijalne, penzione, obrazovne, zdravstvene i drugih. Značaj populacionog faktora za funkcionisanje države potvrđen je i formiranjem Kabineta Ministra bez portfelja zaduženog za demografiju i populacionu politiku (30.09.2016.).

Sve veća potreba za prisutnošću demografa u suočavanju sa populacionim izazovima inspiriše ih da konstantno tragaju za novim teorijsko-metodološkim saznanjima. U tom kontekstu, posebno su istaknuti: prospektivna starost kao metodološka inovacija prilikom proučavanja populacionog starenja; efikasnija povezanost i integracija demografije i informatike; prepoznavanje moći socijalnih mreža i interneta u cilju boljeg predstavljanja demografskog sadržaja i kao spone raznovrsnih aktera kako bi se unapredila demografska istraživanja. Takođe su predstavljene prednosti i nedostaci softverskih alata koji se trenutno primenjuju u Srbiji, zatim softverska rešenja koja su formirana tokom projektnog ciklusa, i na kraju preporuke u kom smeru je poželjno usmeriti edukaciju mladih demografa kako bi što uspešnije odgovorili na aktuelne potrebe prilikom analize demografskih podataka.

Aktuelni populacioni izazovi prisutni u Srbiji, poput nedovoljnog rađanja, depopulacije, intenzivnog demografskog starenja, negativnog migracionog salda i nepovoljnih pokazatelja smrtnosti stanovništva, mogu se oceniti kao jedan u nizu važnih motiva Vlade Republike Srbije da 26. decembra 2016. godine donese odluku o formiranju Saveta za populacionu politiku. U literaturi postoje različiti pristupi definisanju populacione politike. Međutim, ukoliko je percipiramo kao politički odgovor države na nepovoljne populacione trendove koji se sprovodi primenom mera u cilju do-

sezanja željene demografske situacije, jasno je da čini važan segment današnjice. U tom duhu, na okruglom stolu se postavilo pitanje zašto nam je potrebna nova paradigma populacione politike u Srbiji? Uporište za promenu dominantne paradigme pronalazi se u nedavno publikovanim rezultatima populacionih izgleda Srbije u 21. veku, koji su postavljeni kroz dva koncepta: posttranzicioni oporavak fertiliteta i model migracionog ciklusa. Tumačenje da nedovoljno rađanje ne mora nužno biti ekvivalentno negativnoj konsekvenci, kao i da društvo sve više valorizuje ulaganje u ljudski kapital, čini jednu drugačiju vizuru u percepciji niskog fertiliteta. Kao krucijalni preduslovi za budući demografski razvoj Srbije navode se: postavljanje realnih konceptata u strategijama, prepoznavanje značaja imigracionog faktora i ulaganje u ekonomski i obrazovni nivo populacije.

Promišljajući o novim rešenjima u politici prema rađanju, na skupu se diskutovalo da li ih je potrebno usmeriti u pravcu omogućavanja pojedincima da reprodukciju započnu u ranijim godinama života. Ovakav pogled u politici podsticanja rađanja u stranoj literaturi se definiše kao *tempo politike*. Skreće se pažnja da je značajno u kojoj starosti majke ostvaruju potomstvo i preporučuje se uvođenje ovog indikatora u sistem mera podsticanja rađanja.

Tokom poslednjih decenija širom Evrope, shodno promenama u fertilnom ponašanju i porodičnoj i bračnoj sferi, registrovano je povećanje udela vanbračnih rađanja. S obzirom da je aktuelna tendencija prisutna i u Srbiji, ova tema je predstavljena na skupu. Iako pripadamo grupi zemalja u kojima se ova pojava ocenjuje kao umereno prisutna, važno je proučavati vanbračni fertilitet sa demografskog aspekta i socijalnih konsekvenci, a i kako bi stekli inpute za definisanje adekvatnih mera socijalne i populacione politike. Kao značajno pitanje, imajući u vidu niz implikacija, nameće se sagledavanje zastupljenosti vanbračnih rađanja u okviru kohabitacija, odnosno kod samohranih majki. Rezultati analize pokazuju da je nizak i nivo rasprostranjenosti vanbračnih zajednica i procenat priznanja očinstva, što navodi na zaključak da je rađanje van braka zastupljenije među samohranim majkama.

Pažnja je posvećena i regionalnim razlikama u položaju žena u srpskom društvu, imajući u vidu da značaj unapređenja društvenog položaja žene ima važnih dodirnih elemenata sa fenomenom nedovoljnog rađanja. U tom kontekstu, ističe se neophodnost efikasnijeg usklađivanja roditeljskih i poslovnih obaveza, odnosno da je kod ovog izazova potrebna jasna podrška države. Rezultati regionalnih specifičnosti ženske populacije izloženi su u nekoliko tačaka, kroz prikaz polne, bračne, obrazovne i ekonomske strukture. Ovo pitanje tiče se i privatne i javne sfere, i za dostizanje adekvatnog nivoa neophodne su odgovarajuće politike, ali i promena stavova i shvatanja koji se tiču rodne ravnopravnosti kod oba pola.

Kako bi se formirao što precizniji uvid u aktuelnu demografsku situaciju i procese, na skupu su identifikovane i karakteristike mortaliteta stanovništva Srbije. Ukazano je na osnovne probleme u domenu smrtnosti stanovništva Srbije u evropskim okvirima, a to su: relativno visoke stope mortaliteta po starosti i nisko očekivano trajanje života pri živorođenju. Oslanjajući se na koncept „smrtnosti koju je moguće izbeći“, istražen je značaj pušenja za smrtnost stanovništva Srbije. Pomoću *Peto-Lopez* metoda, moguće je kvantifikovati značaj i implikacije pušenja na zdravlje populacije. Prema procenama za period 2010-2012. godine, četvrtina ukupne smrtnosti kod muške populacije pripisuje se pušenju, dok je kod žena situacija povoljnija s obzirom da je za 9% smrtnih ishoda zaslužan ovaj faktor.

Poslednjih decenija, fenomen samoubistva se prepoznaje kao ozbiljan zdravstveni problem i reprezent mentalnog zdravlja populacije. Iz tog razloga, ovaj fenomen u Srbiji je sagledan tokom perioda 1950-2015. u svetlu uticaja opštih društveno-ekonomskih uslova. Rezultati ukazuju na rastuću tendenciju u kretanju broja samoubistava do početka 2000. godine, pri čemu su maksimalne vrednosti stope suicida bile zabeležene tokom 1990-ih, nakon čega je evidentno smanjenje i broja i opšte stope samoubistava. Kada se sagleda polna struktura, kako u Srbiji, tako i u većini zemalja u svetu, samoubistva su zastupljenija kod muškaraca. Na osnovu istraživanja, ustanovljeno je da je prevencija suicida moguća, pa se podvlači značaj donošenja nacionalne strategije za prevenciju samoubistava.

Migracioni izazovi se mogu svrstati među najvažnija i, uopšte uzev, intrigantna pitanja na brojnim naučnim skupovima i konferencijama u Evropi i svetu. Migraciona dinamika, kako unutrašnja tako i spoljna, u određenoj meri se manifestovala na demografski profil Srbije. U tom pogledu, na skupu se, pre svega, diskutovalo o međunarodnim migracijama visokoobrazovanih kroz sagledavanje perspektive migracione politike u Srbiji. Navedene su metodološke barijere za potpunije istraživanje međunarodnih migracija, odnosno nepostojanje informacija o migracionim kretanjima između zemalja porekla i zemalja prijema, kao i o demografskoj strukturi migranata i njihovom teritorijalnom poreklu. Kao predlog za adekvatnije razumevanje migracija visokoobrazovanih lica navodi se implementacija kvalitativnih istraživanja. Na skupu su prikazani rezultati upravo jedne takve ankete sprovedene među visokoobrazovanim emigrantima poreklom iz Srbije u Kanadi i SAD, i niz predloga za eventualno rešavanje migracionih izazova.

Na okruglom stolu, predstavljeni su rezultati još dva istraživanja u sferi migracija. Prvo se odnosi na prisilne migrante sa prostora bivše Jugoslavije, a u drugom su ciljne grupe tražioci azila i iregularni migranti u Srbiji. Motiv za prikazivanje ovih rezultata predstavlja težnja da se sagleda nivo

socioekonomske integracije izbeglica, eventualne preporuke za njihovu integraciju, ali i monitoring i upravljanje migracionim tokovima. Analiza je pokazala da je politički odgovor u pogledu migracionih tokova neophodan. Potrebno je sprečavati ilegalne migracije i olakšati integraciju, koja zavisi od samih migranata i od društveno-ekonomskih mogućnosti u zemlji.

Proučavanje etnodemografskih karakteristika stanovništva tumači se kao važan segment, kako demografije, tako i drugih naučnih disciplina. Imajući u vidu da etnodemografski procesi, nastali usled kompleksnih i dinamičkih društvenih događaja u Srbiji, imaju značajnu ulogu na formiranje etničke karte, i ovoj temi je posvećena pažnja na skupu. Etnička heterogenost Srbije potvrđena je i rezultatima poslednje sprovedenog popisa stanovništva (2011), a nastala je dugoročnim delovanjem brojnih činilaca koji se mogu svesti na demografske i nedemografske. Flotantnost kod nekoliko etničkih grupa utvrđena je u gotovo svim popisima stanovništva Srbije (1948-2011), što se odražava na kvalitet dobijenih podataka i može dovesti do netačnih zaključaka. U tom kontekstu, njihova integracija u javne politike može imati šire društvene implikacije, što se posebno odnosi na manjinske zajednice koje u nedovoljnoj meri usmeravaju svoje zahteve za realizovanje osnovnih ljudskih i građanskih prava.

Dugi niz godina u fokusu interesovanja stručne i šire javnosti su mogućnosti ublažavanja aktuelnih prostorno-demografskih disproporcija Srbije i eventualne smernice delovanja. Tema ublažavanje prostorno-demografskih razlika Srbije takođe je podstakla diskusiju na okruglom stolu imajući u vidu niz alarmantnih demografskih izazova sa kojima se suočava stanovništvo Srbije. Decenijski negativne tendencije prirodnog obnavljanja stanovništva, stihijski migratorni tokovi i neuravnotežen regionalni razvoj, šalju poruku donosiocima odluka o neophodnosti sprovođenja efikasnih mera usmerenih na lokalni nivo. U procesu pronalaska mogućnosti ublažavanja prostorno-demografskih razlika, uobičajeno je i realizovano više istraživačkih zadataka, koji su predstavljeni na skupu. Činjenica je da je prisutna prostorna neravnomernost – s jedne strane se nalazi beogradska aglomeracija, a s druge ostatak Srbije. Treba istaći da, iako je prestonica percipirana kao moćan pol koncentracije stanovništva i delatnosti, i njen demografski potencijal slabi, jer se populacija Grada Beograda od 1992. godine ne obnavlja prirodnim putem. Predlaže se širok spektar mogućih pravaca delovanja u narednom periodu u cilju uspostavljanja ravnomernijeg teritorijalnog razmeštaja stanovništva.

Na prethodno razmatranje se nadovezuje i završna tema ovogodišnjeg skupa, koja se odnosi na značaj i ulogu urbanih centara u procesu podsticanja ravnomernijeg regionalnog razvoja Srbije. Smatra se da bi implementacija policentričnog modela razvoja, odnosno promovisanje gradova

srednje veličine kao fundamentalnih nosilaca ravnomernijeg regionalnog razvoja, pružila efikasne rezultate. Kao prioritet, nameće se organizacija državne teritorije na principima demetropolizacije i decentralizacije, kako je i precizirano Prostornim planom Republike Srbije iz 1996. godine. U okviru ove problematike, prilikom ocenjivanja funkcionalnog značaja gradskih naselja, dnevne migracije se izdvajaju kao značajan okvir dometa uticaja urbanih centara.

Imajući u vidu populacione izazove sa kojima se Srbija suočava, kao poželjna tendencija u narednom periodu može se, pre svega, izdvojiti uspostavljanje konzistentne i efikasne povezanosti između istraživača u sferi nauke o stanovništvu i donosilaca odluka. S obzirom na značaj koji vremenski činilac ima u demografskim procesima, svako odlaganje reakcije produbljuje populacione probleme. Stoga se kao imperativ nameće traženje adekvatnog odgovora celokupnog društva Srbije, posebno akademske zajednice i relevantnih političkih aktera.

Ivana Magdalenić